

Pécs környékének erdőgazdasági viszonyairól. *)

G i r t l Vincze főerdésztől.

Valamint Pécs sz. kir. városának, ugy környékének erdőségei legnagyobb részt a Mecsek nevű hegységen és annak kiágazásain terülnek el; és csak jelentéktelen rész az, mely a Pécestől dél- és d. nyugatnak fekvő síkságon manap még létezik, miután itt is ép úgy, mint az ország számos részében minden, a mezőgazdaságra alkalmas területről az erdő kiirtatott, úgy, hogy csak töredékei állanak fenn azon egyszerű tölgyeseknek, melyek még csak rövid két évtized előtt diszei voltak a vidéknek. Midőn tehát Pécs környéke erdőgazdasági viszonyainak rövid ismertetését törekszem adni, kizárólag a mecseki erdőségek, mint a környék legnagyobb erdőzöméről szólhatok.

I. Természeti viszonyok.

A Mecsek hegység az É. szélesség 46—47° és a K. hosszúság 35—36° a közt fekszik s É. K—Dnyugati főirányt követve egész Pécs környéke fölött uralkodik. Hegységi alakzata: hosszura nyult hegylánczolat, gömbölyded kupokkal, számos mellék gerincz- és völgygyel. A különböző irányú mellékgerinczek, kiágazások és többnyire szűk völgyek váltakozása által az egész hegység részben hullámos, részben szaggatott jelleget ölt. Tengerszin feletti magassága 300—700 meterig terjed olyképen, hogy a hegység legmagasb pontjai épen Pécs környékére esnek; ilyenek: a Zengő Heténynél, a Tukesz Pécsnél és Szt.-Jakab Kővágó-Szőllősnél; az elsőtől É. K., az utolsótól D.-ny. felé a magasság csökken és fokozatosan dombvidék, végre síkságba megy át. Lejtése, bár ugy a főlán-

*) Girtl főerdész ur ezen ismertetése az Országos Erdészeti Egyesület folyó évi közgyűlésén tárgyalt első szakkérdés bevezetését képezte.

czolaton, mint a mellékágakon 25—30⁰-ig is emelkedik, nagy átlagban 15⁰-ra tehető, tehát középmeredeknek mondhatni. A hegységet alkotó kőzetek közt legfőbb szerepet játszik a mészes homokkő. A hegység É. K. részéből indulva ki a következő kőzetekre találunk — megjegyezvén, hogy a hegység É. részeit majd kizárólag a mészkőzet foglalja el — Nádasd és Pécsvárad vidékén: homok-mészkő, agyagpala és dolomit, helyenkint közbeágyazott kőszéntelepekkel; Vasasnál találjuk a mediterrán rétegeket, ezekhez csatlakozik Szabolcsnál a Lias, mely a pécsi határig megy; a pécsi határban találjuk a Rhaeti és Wengeni rétegeket, melyekhez csatlakozik a Szt.-Kutig húzódó Kagylómész, ezután jönnek a Werfeni rétegek, melyek nyugotról határosak a Szt.-Jakabi homokkővel, majd ezek után következik a felső Dyas és végül a Ponti rétegek és Lősz rakományok. Jegesz kőzetek közül a gránit, gneisz fölötté csekély kiterjedésben találhatók. Alluviális talaj csupán a mélyebb völgyek és résekben található. A kőzetek elmállásából keletkezett termőtalaj változó; feltalálható ugy a mély, közép mély, mint a sekély, köves, sziklás talaj, melyeknek televény tartalma is változó. Általában az É. oldalak a legjobbak; a hegység alakzatánál fogva pedig a hegyláb, illetve völgytől a gerincez felé rosszabbodik. A hegység vízdúsnak mondható; a völgyek patakjait a számos forrás az év minden szakában elegendő vízzel látja el. Éghajlata mérsekeltén szelid, a tél rendszerint rövid tartamu, erősebb hóréteg ritkán borítja a vidéket, a fatenyészet időszaka ennél fogva hosszú. Késői fagyok fordulnak ugyan elő, de ezek csak a kitett helyeken okoznak kárt. Kártékonyan hatnak azonban a tavaszi hideg, szeles esőzések, melyek a fák virágzási idejére esvén, nem egy évben semmisítik meg a makktermést. Az uralkodó szél a Ny.- és É.-Ny.ti, mely azonban jelentékeny károkat nem okoz. Az egész hegység a közép és előhegység jellegével bír.

Uralkodó fanemek: a kocsánytalan tölgy, csertölgy, bükk és gyertyán; ezen főfanemek közé elegyítve, lombosaink nagy-része képviselve van; így: a hárs, kőris, juhar, szil, nyár, éger, barkóca, rekettyefűz, vadalma, körte és cseresznye. Tülevelű fanemeink közül az erdei fenyő képez jelentéktelen tiszta állabokat, elszórva azonban gyakran feltalálható. Mesterségesen telepítve a lombosok közül előfordul: az akác, kasánoyos tölgy, szelid gesztenye, a bálványfa és mandula; a tülevelűek közül: az erdei és fekete fenyő, a lúcz és igen kis mennyiségben a vörös fenyő.

Az uralkodó fanemek nagyobb részt tiszta állabokat képeznek; az elegyes állabok kisebb mennyiségben fordulnak elő. A tölgy a déli oldalakon, gerinczeiken és a csekély szélességű fennsíkokon képez tiszta állabokat, leginkább homokkövön, homokos agyag, vagy agyagos homokon; míg a bükk és gyertyán az É. és Ny. részeket foglalja el. Helyenkint a délnek irányuló völgyekben mintegy beékelve a tölgyesek közé is átnyomul. A D. Ny., É. K. és D. K. részekben bár tulnyomó a bükk, a tölgy részint elszórva, részint kisebb elegyarányban szintén feltalálható. A növekvési viszonyok ha nem is kedvezők, de minden esetre kielégítőknak mondhatók.

II. Jogi és birtokviszonyok.

Pécs és környékének erdőségei csekély kivétellel oly erdőbirtokosok tulajdonát képezik, kik az erdőtörvény 17. §§-a alá tartoznak, és a következőkép oszlanak meg:

1. A pécsi püspökség birtoka a Mecseken	11.600 k. hold
2. A m. kir. közalapítvány	3.400 " "
3. A pécsi Székesegyház	4.500 " "
4. Pécs sz. kir. város	4.200 " "
5. A pécsi papnövelde	4.000 " "

6. A pécsi káptalan a Mecseken . . . 6.700 k. hold

7. A volt urbéres községek a Mecseken . 7.000 „ „

A felsorolt erdőbirtokok az egyes birtokosok osztatlan tulajdonát képezik; az urbéri szolgalmak mindenütt megváltvák, az urbéres községek erdőilletménye már mindenütt kiadott. Az állami és községi adón kívül az egyes birtokokat csak az ugynevezett kegyuri fälletmény terheli, mely rendszeren a plebános és tanítóknak évenkénti tűzifälletményéből és a templom, plebánia és iskolaház épületfájából szokott állani.

A vadászatot mindenütt a birtokos gyakorolja.

III. Gazdasági viszonyok.

1. Ü z e m m ó d.

A Mecsekben feltaláljuk ugy a szál, mint a sarjerdőüzemet; elsónél a forda 80—100 év, míg a sarjerdónél 30—40 évben volt megállapítva. Szálerdőüzemet csak a nagyobb erdőbirtokosoknál találunk és tudomásom szerint ezek közül csak Pécs szab. kir. városnál van 1149 és a pécsi püspökségnél 1923 kat. hold sarjerdőüzemben kezelve. Ettől eltérően az összes községi erdőkben eddig a sarjerdőüzem alkalmaztatott 40 éves fordával, tekintet nélkül a fanem, talaj, termőhelyi jóság és fekvésre.

Hogy az üzemmód és ezzel karöltve a forda megállapítása az egész erdőgazdaságra döntő befolyással van, az kétség kívül áll; miért is annak helyes megválasztása egyike a legfontosabb feladatoknak. Ha a természeti viszonyok kedvezők, ha a talaj mély és erőteljes, ha a fanem sarjadzási képessége jó és e mellett a birtokos főczélja a tömeges tűzifatermelés: ugy minden esetre a sarjerdő üzemet fogjuk alkalmazni. És ezt bátran tehetjük, mert nem kell attól tartani, hogy a rövid forda következtében a nap, levegő és csapadékok közvetlen

hatásának gyakrabban kitett erdőtalaj termőképessége, tevékenysége jelentékenyen gyengülne és ezzel kapcsolatban az évi fahozamok nagyobb mérvű apadását vonná maga után. Egészen máskép áll ez az itteni viszonyok közt! Ha végig tekintünk a mecseki erdőségen, első tekintetre is szemünkbe ötlík az, hogy szántó földek ée szőlőknek elfoglaltattak nemcsak oly területek, melyek e művelési ágakra állandóan alkalmasak, hanem olyanok is, melyek feltétlen erdőtalajt képeznek; miért is bátran álláthatom, hogy a mecseki erdőségek egészben feltétlen erdőtalajon állanak. Ha tekintetbe vesszük ezen fontos körülményt, továbbá ha az erdőgazdaság céljául nemcsak a jövedelem emelését, hanem a talaj jókarban tartását, sőt javítását is tekintjük, amit pedig annál inkább figyelembe kell venni, mert csak így remélheti a birtokos, hogy erdei nemcsak tartamosan, hanem fokozatosan nagyobbodó fahozamok által jövedelmét is növelni fogják; ha tekintetbe vesszük, hogy a Mecsek legtöbbszörre sekély, köves, sőt nem ritkán sziklás talaju oldalai a rövid forda következtében a nap, levegő és eső romboló hatásának gyakrabban kitéve, csak hamar kimerülnének; ha továbbá figyelemre méltatjuk, hogy a talaj az előző időkben, különösen a községi erdők nagyrésztében a tulságos legeltetés által majdnem tönkretétetett: szerény nézetem szerint a sarjerdőüzem az egész Mecseken mint meg nem felelő üzemmód beszüntetendő volna, és helyette a fokozatos felujtással egybekapcsolt szálerdőüzem legfeljebb 80 éves fordával lenne behozandó.

2. K i h a s z n á l á s.

Ha figyelembe vesszük azt, hogy Pécs környékének jelentékeny mezőgazdasága mellett főképp a szőlőművelés igen nagy tért foglalt el, melyek együtt a birtokosok fő jövedelmi forrását képezték: egészen természetes következménynek kell tekin-

tenünk azt is, hogy az erdőgazdaság eddig csak másodrendű szerepet játszott. Ebből magyarázható meg az is, hogy rendszeres gazdasági üzemtervek nem készítették, melyek a kihasználás nagyságát megállapították volna, és így ennek nagysága legtöbbször a birtokos tetszése, vagy szüksége ritkábban az illető erdőtiszt belátása szerint állapított meg. Ha volt is üzemterv, ez legfeljebb közönséges térbeosztásnak nevezhető, azonban ez sem tartatott be mindenkor és mindenütt. A nagyobb mérvben használt tarvágások helyett újabban mindenütt a fokozatos felújító vágásmód van alkalmazásban. A szálerdőnél ép úgy, mint a sarjerdőnél az évi vágásterületek kihasználása késő ősztől télen át történik. A döntés és feldolgosásra a fejsze és fűrész használtatik. A kihasználható fatömegből leginkább csak a házi szükséglet fedezésére szükséges tűzifa, kisebb mennyiségű épület- és szerfa szokott feldolgoztatni; míg a fenmaradó rész tövön értékesítettik.

Az áterdőlés, mint előhasználat, csak helyenkint gyakoroltatott; de mindenütt a hol keresztülvitetett a növekvés és fatömeggyarapodásra való jótékony hatása észlelhető. Így használatban volt hosszabb idő óta a m. k. közalapítványnál, mintegy 19 év óta Pécs szab. kir. városnál és újabban a többi nagyobb erdőbirtokosnál is. Az áterdőlés csak azon korban veszi kezdetét, midőn legalább a ráfordított költségek megtérülnek.

A mellékhasználatok közül említést érdemel a makkoltatás, mely nem ritkán 0.2—0.4 frttal járul holdankint az évi jövedelem emeléséhez. A vetésre alkalmas tölgy-makk hektoliterjét, a szedés, és szállítási költségeket leszámítva, 4—5 frttal lehet értékesíteni. Mint fő mellékhasználatot kell említenem a legeltetést. Ha a legeltetés a kellő határok közt, illetve hely és időhöz kötve gyakoroltatik, oly mellékhasználatot nyújt, melyet a birtokos, mint az erdőből nyerhető jövedelmet min-

den kockázat nélkül felhasználhat; de ha a legeltetés majd az egész év folyamán, tekintet nélkül a talaj- és fekvésre, a lejtő nagyságára és az időjárásra gyakoroltatik: az ily tulságig vitt használat csak a birtokos határozott kárával történhetik; mert nemcsak a talaj termőképessége tétetik tönkre, hanem a növekvést is csökkenti, sőt megszünteti, a fáknak tengését és idő előtti elhalását okozván. Sajnos körülményként kell ezt felhoznom különösen a községi erdőknél, a hol ez az erdőtörvény életbeléptéig napirenden volt; sőt nem ritkán még a legfiatalabb vágások sem voltak megkimélve a legelő jószágától.

Hogy ez megtörténhetett, ennek okát abban vélem feltalálni, hogy nem volt elegendő erő alkalmazva a községi erdők kezelése és felügyeletére, a mennyiben az egész megye területén elszórtan fekvő, mintegy 17.000 kat. holdat tevő birtoknál egy tiszt volt alkalmazva. Ezen állításom igazolására szolgál az, hogy Baranyamegye tek. közigazgatási Erdészeti Bizottságának javaslatára a megye területén lévő községi erdők kezelésére ezentul két erdőtiszt fog alkalmaztatni.

A mellékhasználatok közé sorozhatjuk még a kőfejtést is, mely újabb időben rendszeresen, kőbányákban eszközöltetik. Különös figyelmet érdemel a homokkő, mely azonkívül, hogy jó építő anyagot szolgáltat, malomkövek és kőfaragói munkákra is alkalmas; mészköve is kitünő.

3. Értékesítési és kelendőségi viszonyok.

Miként érintettem, az évi fahozam egy része dolgoztatik csak fel és kezeltetik házilag, mely t. i. a birtokos szükségleteit fedezi; a megmaradt fölösleg pedig tövön szokott eladatni, és pedig némely helyen szálankint, de leginkább zárt ajánlatokkal egybekötött árverésen a legtöbbet ígérőnek. Kelendőségi viszonyait tekintve, azok kedvezőknek mondhatók, a mennyiben Pécsváros, a környéken levő mezővárosok, valamint

a községek, melyek saját erdejökből tűzifaszükségleteiket sem igen fedezhetik, továbbá a kőszénbányák, vasutak, számos fafogyasztó iparüzlet és mesterember oly mennyiségű fatömeget fogyasztanak, hogy a birtokosoknak értékesíthető fatömege a helyi fogyasztókban vevőre talál úgy, hogy a kifelé irányuló kereskedelemre alig számbavehető fatömeg marad fenn.

Noha a kelendőségi viszonyok, illetve az értékesíthető fatömegek és a szükséglet közti arány kedvező, noha a Mecsek tövében, annak főirányával párhuzamosan és a hegységen keresztül elsőrangú országút megy és ezenkívül az egész hegység vasutal majdnem körül van zárva: mégis némely erdőbirtokosnál, miként a rendelkezésemre álló adatokból kitűnt, a többi fánemeket figyelmen kívül hagyva, a tölgy műfa tömör- m^3 -kint tővön csak 3 frttal értékesíthető. Ha figyelembe vesszük, hogy különösen a tölgyfa napról-napra nagyobb keresletnek örvend; ha tekintetbe vesszük, hogy a 3 frtért eladott tölgyfát a kereskedésben mint kész árut 20—30 frttal kell a fogyasztóknak megfizetni: önként azon kérdés merül fel, hogy miben keresendő azon nagy árkülönbözet oka, mely a tőár és a készáru közt mutatkozik? A fa szállítása az egész Mecsekben tengelyen történik, mely szállítási módnál a kerülköltségek apasztására és így az értékesítés nagyságára nagy befolyással van az; vajjon az utak, melyeken a kihozatal történik jók-e vagy rosszak. Mert igen természetes, hogy jó uton távolabbról is olcsóbban szállíthatunk, mint közelebbről, de rossz uton. Szerény nézetem szerint a mutatkozó nagy árkülönbözet oka, és pedig egyik főoka az, hogy: nincs az egész Mecsekben oly erdőbirtok, melyben czélszerű uthálózat volna befektetve, és keresztülvéve, mely lehetővé tenné azt, hogy az egyes részek könnyen megközelíthetők lennének. Annak illusztrálására, hogy mily utakon kell a fát szállítani, csak azt akarom felhozni, hogy egy tömököbméter fának alig $1\frac{1}{2}$ órai távolságra való

szállításáért 3—4 frt szokott fizettetni. De gyakran megesik az, hogy lágy és nedves télen a vágásban feldolgozott fát a feneketlen utak miatt még a vágásterületről sem lehet eltakarítani úgy, hogy ha a fakészletet nem akarjuk ottveszni hagyni, úgy azt tavasszal vagy nyáron kell kiszállítani. Az ily eljárás káros voltát, úgy hiszem, fölösleges bővebben fejtegetni.

4. Felújítás.

A vágási mód nem mindenütt volt tekintettel a felújításra vezetve, mert számtalan helyen tarvágás alkalmaztatott. Az így letarolt területek felújítása nagyrészt a természetre bízott. Élő bizonyosságai ennek a Mecsek oldalain látható, nagyrésztben sarjadzás útján létrejött, hiányos zárlatu fiatalosok, melyek egyedül a természet ajándékaink tekinthetők, mert azokban az emberi kéz segítségét nem találhatjuk fel. Ezen körülmény is eléggé igazolja azt, hogy az erdőgazdaság ezelőtt mily mostoha körülmények közt volt; de igazolja azt is, hogy az erdőbirtokos nem volt az erdőgazdaság fontos szerepének tudatától áthatva, mert különben nemcsak az erdőt lehetőleg kihasználni, hanem új erdőt nevelni is törekedett volna. Örömmel jelezhetem azonban, hogy ujabban az erdőtörvény tapintatos és intentioninak megfelelő alkalmazása, nem különben az erdőbirtokosok jól felfogott érdeke e téren is megszüntette e vizsás állapotot.

Jelenleg a felújítás körüli munkálatokat két csoportba oszthatjuk, u. m. a folyó vágások felújítására; és az erdei tisztások beerdősítésére, úgy a régebbi hiányos vágások kijavítására.

Az elsőnek felújítása a fokozatos felújító vágások befektetése és helyes vezetése által nagyobbrészt biztosítva van, és csak kisebb területen szükséges annak mesterséges utoni kiegészítésére.

sztítése. Az erdei tisztások nagyjából a tagosítás alkalmával az egyes birtokosoknak esett, kizsárolt szántó földek és legelők. Ezeknek beerdősítése majd mindenütt folyamatban van és leginkább erdei, fekete fenyő és tölgy csonkított csemetékkal történik. A csemeték kertek és faiskolákban neveltetnek, a honnét rendszeren két éves korban ültetnek ki. Hasonlóképp nagyobb csemeték által javíttatnak ki a régebbi hiányos vágások.

Lehetetlen, hogy ez alkalmat fel ne használjam arra, hogy kiemeljem Pécs sz. kir. várost mint erdőbirtokost és Suha Rezső igen tisztelt szaktársunkat, mint a város szak- és ügybuzgó erdőmesterét. Mig a birtokos nem kimélve a költséget, sőt áldozatoktól sem rettenve vissza, készséggel bocsátotta erdőtisztjének rendelkezésére az erdőművelésre szükséges pénzt és erőt: addig igen tisztelt szaktársunk fáradhatlan szorgalommal küzdött a helyi nehézségekkel és faiskoláiban nevelt, több millióra menő csemete kiültetése által törekedett eltüntetni azon kopár területeket, és javítani a hézagokat, melyeket a gondtalan elődök hagytak örökségképp az utódokra.

5. Erdőkezelés és védelem.

Ezelőtt minden nagyobb erdőbirtokosnál egy-egy erdőtiszt volt alkalmazva. Az előzmények után senki sem fog csudálkozni azon, ha azt állítom, hogy a szakképzettség nem volt szükséges kellék az alkalmazott erdőtisztnél. Valamint itt e vidéken, úgy az ország számos részében voltak és vannak még manap is birtokosok, kiknél az erdőgazdaság a mezőgazdasággal együtt kezeltetik, és az erdőtiszt az erdőgazdasággal együtt az intéző főtisztnek van alárendelve, a ki minden más, csak szakképzett erdész nem! Ez is egyike azon visszas helyzeteknek, a melynek az erdészlet és erdőgazdaság

előnyére való eldöntését a most folyamatban levő erdőrendezések alkalmából biztosan reménylem.

Végül a mi az erdővédelmet illeti az elegendő számú erdőőr által gyakoroltatik, kiknél nagyobb részben még csak az erdőtörvény 37. §-ának c) pontjában előirt képesítés hiányzik.

Az amerikai fűrész üzlet kérdéséhez.

Irta: Belházy Jenő, m. k. erdőtitkár.

Az „Erdészeti Lapok“ 1883. évi február havi füzetében bátor voltam, az amerikaiaknak a fűrész üzlet terén tanusított legujjabb haladását megérintve, egy Amerikában időzött szakember tudósításai után a Wickes Broos-féle legujjabb amerikai fűrész keret szerkezetét és annak munkaképességét tisztelt szaktársaimmal közölni.

A mennyiben nem voltam szerencsés ezen amerikai keret célszerű berendezéséről és annak rendkívüli működéséről sem Amerikában, sem minálunk még akkor személyesen meggyőződhetni, kénytelen voltam, a mint tevém is, de nem talán azért, hogy az adatok helyességében kételkedtem volna, de különösen azért, hogy tudositom érdemeit megóvjam, az ő szavaival élve, lépni a tisztelt szakközönség elé.

Az ezen cikkemben közlöttek Maderspach Victor úr, ugyan csak az előbb említett lapok május havi füzetében, kétségbe vonja, miért is kötelességem a lejjebb közölt felvilágosításokat a tisztelt szakközönséggel közölni.

Az „Erdészeti Lapok“ 1883. évi február havi füzetének 90. lapján, a második kikezdésben tudositom következő szavait idéztem volt: „Az európai fűrészüzletről itt Amerikában beszélni nevetséges dolog lenne“ mire Maderspach úr oda nyilatkozik: